

KARLOVAC, SREDIŠTE ŠUMARSTVA HRVATSKE VOJNE GRANICE¹

KARLOVAC – THE FORESTRY CENTRE OF THE CROATIAN MILITARY BORDER

Ivan BOŽIČEVIĆ*

SAŽETAK: U mjesecu veljači 2005. godine navršava se 240 godina otkako je osnovana prva Uprava šuma u gradu Karlovcu. Imenovan je prvi šef, upravitelj uprave šuma šumarnik (Waldmeister) Dragutin Franzoni. Na terenu Hrvatske vojne granice postavljaju se prvi djelatnici šumari i lugari. Osnivaju se prvi šumski uredi ili šumarije. Svim ovim zbivanjima prethodila je prva premjerba šuma u Hrvatskoj vojnoj granici, izradba prvih mapa, odnosno karta. Prvo uređivanje šuma izvršili su prvi taksatori, stručno tehnički djelatnici u vojnim odorama pod stručnom kontrolom inženjera-majora Pierkera. Svakako da se ovi stručno šumarski radovi obavljaju u sastavu Generalata u Karlovcu.

U sjećanje i za uspomenu na prvog upravitelja šumarnika Franzoniju, šefu prve Uprave šuma (nadzorništva) Karlovačkoga generalata. Za uspomenu na inženjera-majora Pierkera, prvog taksatora prve premjerbe šuma Hrvatske vojne granice.

U spomen svim šumarskim djelatnicima, šumarima i lugarima povodom 240 obljetnice šumarskih zbivanja u Hrvatskoj vojnoj granici, gradu Karlovcu i prvim šumskim uredima-šumarijama u Oštarijama na Velebitu, u Krasnom polju te u šumi Petrova Gora predjel Muljava, posvećujem ovaj uradak.

Ključne riječi: Hrvatska vojna granica, začetak organiziranoga šumarstva.

UVOD – Introduction

¹Austro-ugarska je nakon mnogih dugotrajnih ratova s Osmanlijskim carstvom, s Turcima, a posebno za vrijeme cara Karla VI. i njegove kćeri carice i kraljice Marije Terezije postala siromašna. Državna blagajna postala je prazna. Zato carica i kraljica Marija Terezija organizira prikupljanje novčanih sredstava iz svih oblasti Carevine. Treba upotrijebiti sve sile i svu snagu da se ispražnjena blagajna opet napuni.

Nakon mira s Turcima u Srijemskim Karlovcima 1699. godine postaju zanimljiva i šumska bogatstva carsko-kraljevskih šuma iz Hrvatske vojne granice. Posebice su bile zanimljive šume Velebita i Kapele, koje leže uz obalu Jadranskoga mora.

Carica i kraljica Marija Terezija naređuje zabranu 16. siječnja 1762. godine na svaki izvoz hrastovine iz pokrajina Kranjske, Istre, Furlanske i primorskoga dijela Hrvatske vojne granice.

U listopadu iste godine povjerava Tršćanskoj trgovackoj intendanturi vrhovni nadzor nad šumama Hrvatske vojne krajine Karlovačkog generalata.

Naređuje joj da organizira i izvrši šumarske stručne radove. Oni se sastoje od opisa šuma i sastojina, terenskih premjerba, kartiranja ili mapiranja, odnosno traži da se izvrše prvi taksacijski radovi u šumama Hrvatske vojne krajine Karlovačkog generalata. Rok za ove radove bio je kraj 1764. godine, kada su isti završeni, a obavilo ih je šumarsko stručno osoblje u vojnim odorama i pod stručnim vodstvom i vojnom komandom inženjer-majora pl. Pierkera, carica i kraljica Marija Terezija ustanavljuje prvu Upravu šuma Karlovačkog

¹ Predavanje održano članovima Hrvatskoga šumarskoga društva, Ogranka Karlovac, dana 25. veljače 2005.

* Ivan Božičević, dipl. ing. šum., 47240 Slunj, I. G. Kovačića

generalata u sastavu General-Comande u Karlovcu. Za šefa te prve Uprave šuma imenuje šumarnika Dragutina Franzonija (Johan-Care Franzoni).

Postavljanjem prvog upravitelja prve Uprave šuma u Karlovcu počinje organizirano stručno šumarsko gospodarenje šumama Hrvatske vojne granice.

Ističem vojnu Hrvatsku, jer u to doba postoji još i civilna Hrvatska i turska Hrvatska, odnosno hrvatski krajevi vojno okupirani od Turaka.

Radoslav Lopacić 1879. g. navodi da su se pod imenom turska Hrvatska i za vrijeme Turske vladavine zvali predjeli između Vrbasa i Plive na istoku i rijeke Une na zapadu, pa sve na jug do Glamoča i Illievna (Livna) u današnjim okružjima Bihaćkom i Banjalučkom, te ponešto Travničkom okružju.

Civilnu Hrvatsku ili Provincijal činili su predjeli Istre, Hrvatskoga primorja do Povila i Ledenica na istoku, područje Ozlja, Jastrebarskog, Zagreba i Hrvatskoga zagorja.

STVARANJE HRVATSKE I SLAVONSCKE VOJNE GRANICE Establishment of the Croatian and Slavonian Military Border

Stvaranje hrvatske i slavonske vojne granice počinje dolaskom na hrvatsko prijestolje Ferdinanda Habsburškoga i njegovih nasljednika, dakle od 1527. godine. Stvaranjem hrvatskog obrambenog sustava uz granično područje s Turcima, početak je stvaranja hrvatske i slavonske vojne granice. Obrambeni pojaz u graničnom području s Turskim carstvom prozvan je Hrvatskom i Slavonskom vojnom granicom.

Hrvatska vojna granica u početku ima formirane dvije kapetanije i to: Senjsku i Bihaćku. U kapetanijama boravi carsko-kraljevska vojska. Ostalo granično područje u početku brane hrvatski kneževi, feudalci. Zbog nedostatka pučanstva, obrana ovog područja postepeno prelazi u ruke vladara, odnosno Habsburgovaca.

U Hrvatskoj vojnoj granici car osniva ili formira još Ogulinsku, Hrastovačku i Žumberačku kapetaniju, tako da Hrvatska vojna granica ima u svom sastavu pet kapetanija.

Slavonska vojna granica sa sjedištem generalata u Varaždinu u svom sastavu ima Koprivničku, Križevačku i Ivaničku kapetaniju. Cijelo obrambeno područje i hrvatsko i slavonsko predano je na neposrednu upravu štajerskom nadvojvodi Karlu Habsburškom. Spomenuti nadvojvoda 13. srpnja 1579. godine polaže kamen temeljac za izgradnju glavne tvrđave u Hrvatskoj za sjedište generalata granice.

Lokacija je odabrana na imanju hrvatskog kneza Jurja Šubića Zrinskog. Hrvatski staleži nisu bili zadovoljni izborom lokacije. Oni su predlagali lokaciju u neposrednoj blizini grada Steničnjaka, hrvatskih knezova Babonića. Lokacija koja je prihvaćena nalazi se ispod hrvatskog grada Dubovca, nedaleko frankopanskog grada Ozlja, podno gradova Fuka i Skrada te Steničnjaka grada blagajskih knezova Babonića.

Izgradnjom grada, opasanog šančevima i vodom, stvoreno je značajno vojno sjedište u Hrvatskoj vojnoj granici, koje je dobilo ime Karlovac (Carlstadt) po njegovom osnivaču štajerskom nadvojvodi Karlu Habsburškom. Sredstva za gradnju u iznosu od 420.000 fo-

rinti sabrana su od staleži unutarnjo-austrijskih pokrajin. Padom hrvatskog grada Bihaća u turske ruke, Hrvatska vojna granica gubi 1592. godine jednu cijelu kapetaniju Bihaćku te djelomično Ogulinsku kapetaniju istočno od Slunja (Kremen, Drežnik grad, Tržac) kao i djelomično Hrastovičku kapetaniju. Godine 1595. obnovljena je Hrastovička kapetanija pod imenom Petrinjska. Kotar ove kapetanije prozvane Pokupskom granicom ili Banskom granicom.

Na hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu 1715. godine vojska hrvatske i slavonske vojne granice razdijeljena je po regimentama-pukovnjama. Zagreb je stalno bio središte zapovjedništva Banske granice, odnosno prve i druge banske pukovnije ili regimete. 1783. godine preneseno je vrhovno zapovjedništvo iz Koprivnice u Zagreb, kamo je bilo preseljeno iz Varaždina. Car Josip II., sin carice i kraljice Marije Terezije 1786. godine preseljava vrhovno zapovjedništvo Hrvatske vojne granice u Zagreb. Tako Zagreb postaje središte svih generalata svih regimenata vojne granice.

Regimente Hrvatske vojne granice su:

1. Lička regimenta sa sjedištem u Gospicu
2. Otočka regimenta sa sjedištem u Otočcu
3. Ogulinska regimenta sa sjedištem u Ogulinu
4. Slunjska regimenta sa sjedištem u Karlovcu

Generalat ovih regimenti je u Karlovcu, a od 1786. godine u Zagrebu. Uprava šuma Karlovačke vojne granice ostaje u Karlovcu.

Regimente banske u Banovini su:

1. Prva banska regimenta sa sjedištem u Glini
2. Druga banska regimenta sa sjedištem u Petrinji.

Vrhovna komanda Prve i Druge banske regimete bila je u Zagrebu.

Konačno u Slavonskoj vojnoj granici imamo regimete:

1. Križevačka regimenta sa sjedištem u Križevcima
2. Đurđevačka regimenta sa sjedištem u Đurđevcu

3. Gradiška regimenta sa sjedištem u Novoj Gradišci
4. Brodska regimenta sa sjedištem u Vinkovcima
5. Petrovaradinska regimenta sa sjedištem u Srijemskoj Mitrovici

Vrhovna komanda bila je u Varaždinu i Koprivnici, a 1783. godine preseljena je u Zagreb.

PRVA PREMJERBA ŠUMA HRVATSKE VOJNE GRANICE

PRVA TAKSACIJA U KARLOVCU

First survey of the Croatian Military Border forests.

First forest estimation in Karlovac

Po naređenju carice i kraljice Marije Terezije izdanom u listopadu 1762. godine prelazi se odmah na realizaciju naredbe. Terenske radove na opisu šuma i sastojina brojenjem stabala po vrsti i po jedinici površine, mjerjenje i utvrđivanje površine šuma, te dioba na okružja – distrikte, mapiranja odnosno kartiranje šuma i izrada karata i mapa za šume koje izvode šumski stručnjaci u vojnim odorama. Svi terenski uredajni ili taksacijski radovi moraju biti gotovi do kraja 1764. godine. Imenuje se šef za realizaciju ovih radova. To je vojni časnik šumar, po struci inženjer major pl. Pirker.

Eto nam u Karlovcu prve taksacije, prve sekcije za uređivanje šuma i prvog šefa za uređivanje šuma majora Pirkera. Naredba carice Marije isključivo traži preciznu i točnu premjerbu za velebitske i kapelske šume, odnosno za šume od dalmatinske međe do Mrkoplja i Ogulina, dakle za šume bliže moru. Šume cijele slunjske regimete i dijela ogulinske regimete udaljenije od mora premjerili su i opisali vojni časnici – mjernici karlovačkog generalata u manjem intenzitetu.

Prva taksacija ili sekcija za uređivanje šuma počinje radom odmah po naređenju carice Marije Terezije, dakle 1762. godine, a terenski radovi počinju u proljeće 1763. godine pod stručnim rukovodstvom inženjera – majora Pirkera. Prvi šef prve taksacije šuma, odnosno

prve premjerbe šuma u Hrvatskoj vojnoj granici je inženjer – major Pirker. Prvi stručni šumarski radovi na premjerbi šuma u šumama Hrvatske vojne granice počinju krajem 1762. godine iz Komande Karlovačkog generalata.

Nakon završenih taksacijskih radova, šef Taksacije major Pirker podnosi izvješće Karlovačkom generalatu. U svom izvješću major Pirker prikazuje opširno stanje šuma i putova, terenske prilike, vrste drveća te njihovu uporabnu vrijednost po pojedinim distriktilma – okružjima. Daje smjernice za unapređenje šuma i šumskog gospodarenja. Nabroja puteve koje treba izgraditi kako bi se šume mogle koristiti. U šumama Hrvatske vojne granice vladalo je divljačko pustošenje šuma. Graničari su samostalno i svojevoljno sjekli šume, a stabla nerazumno koristili. General major Pirker naglašava potrebu izrade dobrog šumskog reda za gospodarenje šumama Hrvatske vojne granice. Na mapiranju i kartiranju šuma uz majora Pirkera rade i natporučnici John i Dinzl te podporučnik Penzo. Izradena su dva primjerka orginalne mape ili karte šuma ličke regimente. Mape ili karte šuma ostalih triju pokrajina ili regimeta izrađene su u mjerilu 1 : 3800 hvati.

Major Pirker propisuje etat, odnosno intenzitet sječe za šume Velebita i Kapelje od dalmatinske međe do

Mrkoplja i Ogulina, odnosno za one šume koje su premjerene pod njegovom izravnom komandom 26 % prema broju stabala. Budući da se za sjeću doznačuju debela stabla, taj je intenzitet od 26 % bio vrlo jak.

Za šume ogulinske i slunjske puškovnje koje su premjerili i opisali vojni časnici – mjernici karlovačkog generalata, smjernice, gospodarenje i etat propisuje sam Franzoni.

Šumarnik Franzoni propisuje za navedene šume oplodnu sjeću s dugim pomladnjim razdobljem. To je sjeća još jačeg intenziteta. Šumarnik Franzoni uz oplodnu sjeću propisuje i uzgojne mjere, koje šumari na terenu moraju provoditi.

Slika 1. Karlovac središte šumarstva Hrvatske vojne granice

PRVA UPRAVA ŠUMA HRVATSKE VOJNE GRANICE U KARLOVCU

First Forest Management Office of the Croatian Military Border in Karlovac

Carica i kraljica Marija Terezija 16. siječnja 1762. godine zabranjuje svaki izvoz hrastovine iz svojih pokrajina Kranjske, Istre, Furlanske i primorskog dijela Hrvatske vojne granice. Trgovačkoj intendanturi u Trstu naređuje da zabranu provede u djelo, odnosno da joj dostavi stanje na terenu i prijedloge oko zabrane izvoza brodograde i zabrane pustošenja šuma. Stvaranje Uprave šuma u Karlovcu je proces koji traje sve od 1762. do 1765. godine.

Tršćanska intendantura odmah stupa u pregovore i sporazume s Karlovačkim generalatom. Ona za šume Hrvatske vojne granice, odnosno za sređivanje stanja na terenu, posebice uz more i za gospodarenje šumama Hrvatske vojne granice, koristi vojnu general komandu Karlovačkog generalata. Svoje prijedloge za sređenje šumskog gospodarstva u šumama Hrvatske vojne granice šalje na odobrenje kraljici i carici Mariji Tereziji, koja 5. lipnja 1762. godine primljeni prijedlog šalje izaslanicima raznih dvorskih oblasti kako bi dali svoje stručno mišljenje.

Izaslanici se sastaju 22. lipnja 1762. godine i o svom vijećanju sastavljuju zapisnik Concertations protocol. U vijećanju su sudjelovali zastupnici dvorskog trgovačkog vijeća češke dvorske kancelarije, dvorskog ratnog vijeća, bancodeputacije i gospodarske komore.

Ispred dvorsko-trgovačkog vijeća bio je izaslanik dvorski savjetnik Mygine, koji zastupa zabranu izvoza za brodogradnju sposobne hrastovine, zatim valjani opis šuma i u nacrte narisane površine. Traži nužno sastaviti i u obliku patenata izdati šumski red za šume (zakon), te da se šumski red poštiva i provodi u djelu. Za svako okružje – distrikt traži da se postavljaju šum-

ski djelatnici i šumsko osoblje osposobljeno za te poslove. Predlaže i zabranu izvoza drva u Mletke.

Ispred dvorskog ratnog vijeća prisutan je dvorski savjetnik Traunpaner. On tvrdi da je karlovački komandirajući general feldmaršal-lajtnant grof pl. Petazzi pozvan na odgovornost, jer je iz toga područja bila izvažana hrastovina. Isti je bio oslobođen optužbe i još pohvaljen radi velike zabrane sječe šuma, pa ga senjani i pažani tuže u Generalkomandu.

Od ministarske banco-deputacije bio je prisutan savjetnik Quinz. On hvali stanje u Bancal šumama, a traži sanitarnu sječu, njegu i čišćenje.

Od dvorske komore nazočan je dvorski savjetnik barun pl. Kempf, koji predlaže za glavne nacrte šuma rudarskog mjernika Mraka iz Idrije. Također traži da se uz dozvolu oborenog drva ne bi smjelo izvesti izvan zemlje bez izvoznice (comercial – pasoš).

Prisutni predstavnik dvorske komore traži zabranu paše kozama u šumama i izgradnju spremišta – magazina za drvo u Trstu. Traži izgradnju vlasite flote. Zaključak je da se u šumskom gospodarstvu napravi:

1. Točan opis šuma,
2. Odgovarajući šumski red,
3. Dosljedna provedba šumskog reda.

Za povjerenika predlažu dvorskog tajnika Satzfelda i predlažu mu plaću.

Kada svi opisi šuma stignu s terena treba izvršiti snimanje šuma i izraditi nacrte šuma. Za šume Hrvatske vojne krajine naređuje se karlovačkom komandirajućem generalu u to doba Petazzi-u da šume treba sa svojima inženjerima mapovati – izraditi nacrte. Kontrolu svih poslova izvršit će Satzfeld s rudarskim mjernikom Mrakom.

Na temelju svega, carica i kraljica Marija Terezija 26. listopada 1762. godine zadužuje tršćansku intendanturu da sve prihvatljive zaključke provede u djelu – “s riječi na djela”.

Slika 2. Sjedište Slunjske imovne općine i šumarija u Rakovcu

DRAGUTIN FRANZONI – PRVI UPRAVITELJ PRVE UPRAVE ŠUMA U KARLOVCU Dragutin Franzoni – the first head of the Karlovac forest management office

Na temelju gore iznesenih prijedloga sastavljenih od dvorskog ratnog vijeća i trgovačkog vijeća, dana 4. lipnja, 12. listopada i 16. studenoga prošle godine udostojalo se Njezino carsko kraljevsko apostolsko Veličanstvo odrediti da ubuduće ima Upravu šuma karlovačkog generalata voditi Generalna komanda u Karlovcu.

General komandi u Karlovcu bit će šumarnik Franzoni, koji će voditi nadzor nad šumama Hrvatske vojne granice. Šumarnik Franzoni postaje član Generalne komande karlovačkoga generalata te se imenuje za prvog upravitelja prve Uprave šuma Karlovačkog generalata.

Dragutin Franzoni prvi upravitelj (šef, direktor) prve Uprave šuma (u originalu se pisao Johan – Carl – Franzoni) u veljači 1765. godine preuzima dužnost, ali odmah i zaduženja i obvezu. Odmah mora namještati došumare (Waldbereitere) i lugare (Forstknechte). Došumari nisu imali fakultetsku naobrazbu, nisu bili inženjeri, nego su bili u rangu nadlugaru, koji su obavljali poslove revirnih šumara, danas šumarskih tehničara. Graničari ih zovu "Beriktan" ili "Berikter". Šumarnik Franzoni mora hitno sastaviti nacrt šumskoga reda – zakona koji treba sadržavati sve propise važne i po-

trebne za šumu. Treba sporazumno utvrditi cijenik šumskih proizvoda po kojemu će se drvo kupovati u komercijalnim drvnim skladištima u Senju i Bagu (Karlobagu). Treba utvrditi cijenu drveta na panju (Taxa des Waldrech oder Stammgeldes). Prihodi od cijene drveta na panju pripadaju Filial – Militær – Casi. Takoder mora odrediti troškove sječe i izrade, troškove izvlaka i prijevoza do komercijalnih drvnih skladišta u Senju i Bagu.

Sjednica mješovitog povjerenstva u Karlovcu sazvana je nakon što su stigla sva izvješća i prijedlozi. Sazvao je i njom presjedava Baron pl. Beck. Major Pirker i šumarnik Franzoni na sjednicu donose nacrte i opise šuma i prijedlog šumskog reda.

Sjednici su nazočni: general Feld Zeugmeister, preuzvišeni gospodin, general Feldmarsallajtnant – baron pl. Preiss, general major pl. Mikašinović, kapetan upravitelj ureda baron pl. Gusić, Oberstlajtnant pl. Klobec, inženjer – major pl. Pirker, Oberstwachtmeister pl. Sily, Oberstwachtmeister pl. Rusten, Oberstwachtmeister pl. Wallisch, Oberstwachtmeister pl. Dankelmann, Feld. Kriegs – Comisar pl. Eichinger, inženjer – kapetan pl. Langer, šumarnik Franzoni i Feldkriegssecretar pl. Razeburg.

Na ovom zasjedanju napravljen je sljedeći zapisnik Protocollum commissionus mixtaehabita et continua-ta Carlstadii 11., 16., et 23. februarii 1765., a sadržavao je:

Regulaciju šumskog reda i vlasta, namještanje došumara i lugara u carsko-kraljevskim šumama Karlovačkog generalata, zatim ustanovaljenje takse za drvo što se doveze u trgovacka skladišta (Commercial Magazine) i konačno pomirenje senjskih teritorijalnih sporova.

Slika 3. Šumski predjel "Muljava" središte i sjedište Prve šumarije iz 1765. godine

FORMIRANJE PRVIH ŠUMARIJA – Foundation of the first forestry offices

Šumarnik Franzoni prima na posao u službu 3 došumara i raspoređuje ih na teren u šume Karlovačkog generalata.

Prvog došumara raspoređuje za šume cijele ličke pukovnije. Sjedište mu je u središtu šuma (centru) u

Oštarijama na karlobaškoj cesti. Može se reći da upravitelj Franzoni u Baškim Oštarijama na Velebitu osniva prvi šumski ured – prvu šumariju.

Drugog šumara postavlja za otočke šume i drežničke šume Ogulinske pukovnije sa sjedištem u Krasnom

polju, nad sv. Jurjem blizu Kutereva i Crnog Kala. Zaključujemo da je Dragutin Franzoni sa mješovitim povjerenstvom osnovao drugi šumski ured – šumariju u Krasnom polju na Velebitu.

Trećeg šumara šef karlovačkog šumarstva postavlja za šume slunjske pukovnije i ostatka šuma ogulinske pukovnije sa sjedištem u šumi Petrovoj gori – Muljavi. Prema tomu šumarnik Franzoni u Petrovoj Gori – Muljavi osniva prvi šumski ured – šumariju za naprijed navedene šume.

Prvom došumaru dodjeljuje od ostalog tehničko-šumskog osoblja dva strana i šest domaćih lugara.

Drugom došumaru ili po B. Kasoviću otočkome došumaru, s obzirom na njegov veći kotar, dodjeljuje 4 strana i 8 domaćih lugara. Osim toga, zbog velike udaljenosti drežničkih šuma od sjedišta u Krasnom polju određuje još jednog došumara lovca kao pristava. Došumaru u Krasnom polju daje bolju plaću – doplatak.

Treći došumar sa sjedištem u šumi Petrova gora – Muljava dobiva za pomoć na poslovima jednog stranog i 4 domaća lugara.

Svakom došumaru dodijeljena je plaća od 450 forinti godišnje, a svakom lugaru 10 forinti mjesечно.

Direktor Dragutin Franzoni traži za svakog došumara i svakog lugara stan, i to u samoj šumi koju čuva i nadzire ili što bliže šumi.

Šef šumarstva karlovačke uprave šuma Franzoni sastavio je načrt i instrukcije po kojem će raditi i obucavati svoje potčinjene došumare i lugare.

Sastavio je načrt šumskog reda. Međutim do odbrenja ovog načrta šumskog reda na snazi je bio privremeni šumski red za sve šume Karlovačkog genera-

lata koji je sastavio baron pl. Beck, a nosi oznaku arhiva: Broj 316 od 1. veljače 1764. godine.

Prvi šumski red (Waldordnung) za šume Hrvatske vojne granice koji je izradio šumarnik Franzoni i prva instrukcija, odobreni su 6. srpnja 1765. godine po carskom kraljevskom dvorskom ratnom vijeću.

Direktor Franzoni posebno ističe potrebu popravka postojećih šumskih vlaka u tim šumama. Također traži izgradnju novih cesta iz dijela šuma uz Jadran i šumskih vlaka u tim šumama. Točno se navodi koje su to ceste i vlake iz šuma Velebita i Kapela do luka na moru. Navodim popis potrebnih cesta i vlaka iz šume do luka na moru za iskorištavanje šuma.

To su u ličkoj pukovniji:

- novi put na međi sa Dalmacijom na luku Koračica dužine 3.5 sata,
- cesta Gospic – Bag ima problem jako oštih zavoja. Oni ne dozvoljavaju vožnju duže robe od 5 hvati na više
- popravak starog slabog puta u luku Cesarić u otočkoj pukovniji,
- popravak vlake na luku Stinica,
- popravak vlake na luku Lukovo,
- popravak starog puta na sv. Jurju,
- izgradnja novog puta iz Konjske drage na Krasno, pa onda u luku sv. Juraj,
- cesta u Senj,
- iz ogulinskog distrikta Dražnica preko Krmpota za Senj,
- stari put u porto Povile (Tepli Porat).

Širina vlaka u pravcu smjeru 1½ hvata. U zavojima za dugu robu mora biti veća širina.

Major pl. Pirker iznaša problem u trgovini na moru radi pojave kupe u Lavantu i u Dalmaciji. Izdane su sanitetske odredbe, koje ne dozvoljavaju ili barem otežavaju trgovinu sa susjednim zemljama. Jedino nešto više dobiti daje trgovina brodogradevnog drveta i dužica. Manjak u izvozu i prodaji građevnog drveta osjeća se i u luci Bakar u Civilnoj Hrvatskoj.

Drvnu građu na obali u lukama Hrvatskog primorja otkupljivala je država za komercijalne magazine ili skladišta. Ta skladišta ustvari predstavljaju današnje Dip-ove ili pilane. Cijena drvnih sortimenata trošak je sjeće i izrade, izvlake i prijevoza do komercijalnih skladišta u lukama Hrvatskog primorja.

Slika 4. Stari grad Turanj, nekadašnji stanovi šumara Hrvatske vojne granice

Teško je bilo odrediti cijenu robe, koliko bi se trebalo platiti graničarima iz skladišne kase. Zaključak je bio da te dogovore o cijeni dogovara skladištar s dostavljačima i vozačima. U slučaju spora nadležna je General – Comanda i šumski ured.

Direktor Franzoni izračunao je cijenu drveta na parnju po vrstama drveća za ovdašnju Filial – Millitaer – Kasu. To je šumska taksa ili novac po stablu (Taxa des Waldrechtes oder Stamm gelds).

Razmirica između Karlovačkog generalata i grada Senja odnosi se na granicu jurisdikcije grada Senja i Karlovačkog generalata. Prijedlog je napravljen, a pot-

vrdila ga je carica kraljica Marija Terezija 12. listopada 1764. godine. To je privremeno rješenje, a građani grada Senja mogu slobodno uživati zemljište u krugu pola sata hoda od središta grada Senja. Carica će odrediti povjerenstvo za konačno rješenje.

Određuje se major pl. Winkelmann da sa izaslanicima grada Senja graničnu crtu prenese i označi na tenu. Vojni zapovjednici smiju svoje graničarske straže postavljati samo do određene granične crte. Ipak se građanima grada Senja smanjuje prirez. Oni neće trebati eraru plaćati više od desetine u ovdašnju vojnu blagajnu za sve tunere postavljene na moru.

INSTRUKCIJA-NAPUTAK ZA ŠUMARE WALDBEREITERE SVIH CARSKO KRALJEVSKIH MILLITARSKIH ŠUMA U KARLOVAČKOM GENERALATU Instructions for the foresters of all imperial and royal military forests of the Karlovac General's Staff

Nacrt instrukcije – naputka sastavio je šumarnik Franzoni – upravitelj uprave šuma Hrvatske vojne krajine u Karlovcu.

Instrukcija – naputak odobrilo je carsko-kraljevsko dvorsko ratno vijeće dana 6. srpnja 1765. godine, zajedno sa šumskim redom (Zakon o šumama). Istog dатuma stupa na snagu i uporabu. Instrukcija Dragutina Franzonija vrlo je zanimljiva i za današnje šumare, pa je ovdje navodim u orginalnom prijevodu Bogoslava Kosovića.

1. "Šumar se ima vazda sjećati svojih prizegom si nametnutih dužnosti, te ima po svojem najboljem znanju i savjeti revnim i marljivim vršenjem svoje službe na svaki mogući način nastojati promicati korist previšnjeg erara i od njega odvraćati svaku štetu.
2. On ima u svemu slušati c. kr. General-Ober-Commandu i dotičnog Comercial-Waldmeistera, te se prema tome ima i vladati, o svim događajima podnašati prijave, uslijedivše odredbe pokorno primati, te ako je nužno na njih podnašati izvješće spomenutoj General-Ober-Cdi i šumskom uredu.
3. On se ima osobito strogo držati podjedno sada izdanog šum. reda, kriješću kojeg ima on skupa sa zapovjednicima pukovnije i kumpanije nastojati oko reda i unapređenja šuma, dakle kroz to i oko koristi erara, te se ima kloniti zadjevica i posebnih težnja u svrhu, da se mogu zajedničkom sloganom jednodušno provadjati previšnje zapovjedi i izvršavati služba.
4. Šumar mora provadjati sve što je naredjeno u relaciji o procjeni i opisu šuma, što ju je nakon preduzitog očevida na licu mesta sastavio Waldmeister Johan Carl Franzoni, u koliko nisu propisi te relacije u protuslovju sa spomenutim novim šumskim redom. S toga ima šumar relaciju i šumski red proučiti, da bude mogao prema njima određivati što je nužno i korisno.

5. Šumar se ne smije baviti trgovinom drva i to niti sam niti u društvu, niti pod nikakvom izlikom, jer će inače biti strogo potegnut na odgovornost.
6. Sječa stabala ima se obaviti u doba godine propisano šumskim redom. Šumar ima sve tako spremno udesiti, da se u predjelima u kojima se radi velikom snijega ne mogu sjećine izerpititi, a i inače koliko je god moguće čuvaju svježa stabla, a da se izrade i izvezu vjetrolomi, suhi i ina oštećena stabla da ne propadnu i ne sagniju. Zatim ima nastojati, da se na sjećinama ostavi dovoljan broj sjemenjaka. Veći broj sjemenjaka ima se naročito ostaviti na mekanom zemljištu i užvisinama, gdje kako je poznato, vjetar ima maha i štetu pravi, a gdje je trvda zemlja i gdje vjetar nema velikog maha, imaju se sjemenjaci ostavljati na 50 do 60 koraka razmaka, te k tomu nastojati da se ti sjemenjaci pravovremeno izsječu čim bude dovoljno pomladka.
7. Što se tiče kvantuma drva, koji će se godimice izvaditi, to je predvidjeno u spomenutom opisu i procjeni šuma i toga se ima držati, te se ne smiju šume preko njihovih sile uživati. Pošto pakao mačavo drvo smeta pod njim se nalazećem podmladku, mora se u prvom redu nastojati, da se drvo odstrani, a inače se ima u tom pogledu postupati prema stanju dotične šume.
8. Radi naprđka šume neka se ne sječe na jedanput na više niti na previše mjesta, nego neka se radije više sjeće u malo districta, jerbo je onda puno lakše paziti na vozare i lakše je paziti na kulture, a mladik bude jednoličniji.
9. Kano što je za šume korisno, ako se u njima jednake sjećine, tako isto je nužno, da se pomladi i odgoju mladika posveti što moguće veća briga i mar. S toga je nužno, da se posveti što moguće veća briga i mar. S toga je nužno, da se odmah u početku u mladiku se nalazeće staro i kržljavo drveće koliko god mo-

guće oprezno izvadi, da se nebi rušenjem i izvažnjem načinila veća šteta mladiku, nego šteta koja bi bila da je drvo ostalo u njemu. Ono se ima čim prije izvaditi i izvesti, da mladik bude čim prije u miru i da bude jednolična rasta. Takovo vađenje starog drveća najbolje da se izvade pomoću velike pile. Gdje ali ni to nebi bilo moguće bez velike štete za mladik, ima se staro drveće podbrijati i tako prisiliti da se osuši.

10. Iz šuma ima se koliko god je moguće odstraniti i kojekako grmlje. Isto ne smije se pustiti ležati suhari, ovršine u sječinama i ino drveće, koje se dade upotrebiti, jer ostavljanjem istoga u šumi gubi erar svoju korist, a mladik trpi štetu. Toga radi ne smije se na sječinama ostavljati granje i kice da okolo leži, nego se mora skupiti na hrpe ili posluzati na panjeve.
11. Šumari i lugari ne smiju si pod prijetnjom stroge kazne pod nikakvom izlikom prisvojiti ni ogranke ni ovršine, nego imadu i s tim odpadcima gospodariti u korist erara. Toga radi ne smije se dati za njihovu potrebu nikakvo drugo drvo nego samo ono, koje nije za prodaju sposobno.
12. Neplodne pustošine unutar šuma i izvan njih, naročito u predjelu kraj mora zvanom Podgorje imadu se zasijati odgovarajućim količinama žira i zasaditi smrekom itd., da se tako opskrbi za valjan pomladak, a gdje se to ima činiti kazuje u jednu ruku spomenuta procjena i opis šuma, a u drugu ruku će se, kad šuma bolje upozna, samo od sebe kazati, gdje da se to radi i gdje je nužno, jedino se primjećuje, da bi se te radnje trebale izvadjati više u prisoju. Šumar će po tom imati dužnost, da odredi, što je za šume nužno. Razumije se samo po sebi, da će ta sadnja i sijanje stajati novca, koje nije dužan davati šumar, nego će se glede pokrića tih troškova izvaditi posebne odredbe.
13. Šumar ne smije dozvoliti, da se izvan sječina sječe ma kakvo bilo drveće, izuzem u velikoj nuždi ili na zapovijed General-Ober-Comande i šumskog ureda, budući da takvo obaranje stabala škodi šumi. On ne smije dozvoliti, da se u šumama izradjiva šindra i dužica, jer se time uništavaju smreke i jeli, koje bi se inače mogle upotrijebiti za jarbole. Od toga se drveća često ne samo obori ogromna množina, a neizradi ni deseti dio, nego se i na hijade stabala našpanja², koja uslijed toga zagnijiju i postanu šuplja. Pravljenje te robe neka se dozvoli samo u predjelima i uvalama, koje su jako udaljene, a iz kojih se dugačka gradnja ne može drugaćije izvući osim, ako ga se izradi na šimle i dugu. No i utima predjelima ne smije se dozvoliti španjanje stabala.
14. Nitko pa ni šumar, ne smije loviti ni ribariti u šum-

ama i u bregovima se nadolazećim vodama i lovištim, osim samo onaj, koji se glede prava lova ili ribarenja može iskazati zakupnim ugovorom, sklopljenim sa c. kr. Ratnim komesarijatom. Lugari i čuvare šuma imaju budno paziti, da se pastiri i ini zločesti ljudi nebi po dosadanju običaju vadili gnijezda i jaja tetrijije, lještarka i kamenica, jer se time divljač izkorijenjuje i uništava. Tko se pri tom uhvati, ima se uhititi i predati najbližem zapovjedu pukovnije da ga kazni.

15. Mora se paziti da graničari ne bi zajedno pri izvozu brodogradnje ili ine gradje sjekli mlade hrastice, jelvice ili smrečice za tzv. vlačice i da nebi pri izvlačenju posjekli na stotine mladih stabalaca za podvaljke (valjčice za podmetanje). Gdje se nebi mogla debla izvući bez podmetanja podvaljaka neka se upotrebe već po samom stablu prigodom obaranja prelomljena stabalca, pa kad se jedan dio debla naprvo porine, neka se valjčići zadnjeg kraja metnu opet na prvo. Uhvati li lugar ili čuvar šume koga, da protivno radi, imade mu oduzeti sjekire i vojke i odmah prijaviti to šumaru pod prijetnjom otpusta iz službe, a proti takvom štetočincu ima se postupati prema propisima novog šum. reda.
16. Lugari ne smiju stanovati daleko od šume, nego u njoj ili blizu nje u onim mjestima, gdje će im se naznačiti. Oni moraju danomice obići svoj srez te po danu i po noći nastojati da odvrate od šume štetu. Da tom zvanju uzmognje lugar udovoljiti, ne smije on zajedno imati nikakvu posebnu službu niti držati krčmu, budući je poznato, da ako hoće služiti kako treba, imade dosta posla sa svojom službom. Da se pako lugari mogu bolje nadzirati nužno je da i šumar stanuje u sredini sreza, jer će onda biti bliže luga, te će moći lakše opaziti da li koji njih ne ide možda stranputice.
17. Za lugare i čuvare šuma ima se sastaviti dobra instrukcija, te istima ako bi bili nepismeni tako dugo svake nedjelje čitati dok je ne zapamte. Ujedno ne smije šumar ni lugarima ni čuvarima ni nikome dozvoliti, da daje druga imena rudinama nego što su u mapama naznačena da kroz to ne nastanu pomutnje.
18. Inače imadu lugari nedjeljno izvijestiti svoga šumara o svim dogadjajima prošle sedmice, te ako su kome što zaplijenili, ne smiju to pod pretnjom otpusta od službe ispod zapljene pustiti, niti se s njima glede toga nagoditi prije, nego su se o tom sporazumili sa šumaram i prijavu podnijeli.
19. Oni ne smiju trpjeti da se po šumi skiću nepoznati ljudi i kojekakve skitalice, a pogotovo ih ne smiju sami k sebi primati.
20. Čim se koji lugar ili čuvar šume zateče kod kakvoga kažnjivoga čina, ima šumar bezodvlačno o tom obavijestiti General-ober Comando i šumski ured, da se

² Španjati (od njemačke riječi Span) veli se zasjeći stablo i izkinuti iver, da se vidi, jeli stablo cjepek (kalavo).

- tako nevaljali službenik – kao strašilo za druge – najstrožije kazni ili otpusti od službe. Ako se lugar otpušta od službe, treba odmah ujedno drugoga za luga predložiti i čekati dok o tom stigne odluka.
21. Lugari i čuvari ne smiju nikomu dati da izvaja ili da si izvesti dade ni pojedina mala ni velika stabla niti više takovih, a niti izvale, ako ne doneše zajedno doznačnu cedulju od šumara (u kojoj je naznačena vrst i quantum drva), a ne smije im drugo drvo doznačiti nego samo onakovo kakovo je u doznaci naznačeno, pa bio on dotičnom prijatelj ili nebio. Lugara ne smije nitko, pa ni šumar, upotrebljavati u nikakove druge osim jedino u službene svrhe.
22. Pošto se ni pod stojećim ni pod ležećim stablima nemože mladik dizati, to se ne smije ni jednoj strani dozvoliti, da joj doznačeno drvo preko 1 godine dana u šumi ostane, inače ga gubi. To je tim opravdanje, što se kasnijim izvozom ošteti puno novo nikloga mladika.
23. Glede primanja dohodka od šume t. j. šumske taxe (Stammgeld) slijediti će posebne odrede, a dotle ima šumar voditi valjanu šumsku zabilježnicu, u koju će bilježiti koja vrsta drveća, iz koje šum. sreza, komu i kada je doznačena. Ta će knjiga služiti za kontrolu šumske taxe.
24. Čim se u šumi koji put pokvari ima se to odmah prijaviti General-Ober-Cdi, da se mogu pozvati na to obvezane stranke da ga poprave te, da se odredi gle-
- de troška, ako bi kod toga kakvi nastati mogao.
25. Pod pretnjom stroge kazne nesmije nitko bilo od bogata bilo od siromaha, primiti niti novac, niti stvari niti se dati častiti pa bilo to pod ma kojom izlikom, a naročito je lugarima i čuvarima pod pretnjom osjetljive kazne zabranjeno takovo šta primati ili dapače zahtijevati.
26. Bude li tro od General-Comande izaslan da pregleda šume, biti će dužnost šumara da bude prisutan te da daje potrebita razjašnjenja.
27. Šumara se ne smije udaljiti iz svog sjedišta bez pretvodne pismene prijave i na to uslijedivše dozvole od General-Comande.

U ostalom nije moguće u ovoj instrukciji spomenuti sve, što je za izvršivanje previšne službe nužno, niti opisati razne malenkosti skopčane sa šum. uredovanjem; stoga će biti dužnosti svakoga šumara da kao uredan i vijeran službenik pazi na sve što treba, jer je na to obvezan svojom prilogom.”

Na kraju ovoga povijesnoga napisa zahvaljujem na stručnim savjetima i pomoći mons. dr.-u Mili Bogoviću, biskupu gospicko-senjskom i prof. dr.-u Milanu Kruheku, ravnatelju Hrvatskoga povijesnoga instituta u Zagrebu. Srdačna hvala svim kolegama i prijateljima na pomoći koju su mi pružili.

LITERATURA – References

- Božičević, I., 2000: Uzorak za pisanje i izradu Šumske kronike za sve šumarije Uprava šuma Delnice, izdavač Uprava šuma Delnice.
- Božičević, I., M. Radočaj: Šumarstvo Slunjskog kraja, Šumarski list 127(11–12): 597–608.
- Fras, F. J., 1998: Topografija Karlovačke vojne krajine, Ličke župe Gospić.
- Ilustrirana povijest Hrvata, 1971: Grupa autora, "Stvarnost" Zagreb.
- Klaić, V., 1981: Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, Knjiga I–V, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- Klepac, D., 1997: Iz šumarske povijesti Gorskih kotara u sadašnjost, Hrvatske šume Zagreb.
- Kosović, B., 1914: Prvi šumarski stručni opis i načrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinске međe do Mrkoplja i Ogulina. Šumarski list.
- Kruhek, M., Cetin, 1997: Grad izbornog sabora kraljevine Hrvatske 1527., županija Karlovačka.
- Kruhek, M., 1993: Graditeljska baština Karlovačkog pokupja, Matica Hrvatska, Karlovac.
- Lopašić, R., 1895. Oko Kupe i Korane; Zagreb 1895, Matica Hrvatska.
- Monografija Gorski kotar, Delnice 1981: Izdavač: Fond knjige "Gorski kotar" Delnice. Grupa autora, za šumarsku povijest Stjepan Francišković.
- Radeka, M., 1975: Gornja krajina – karlovačko vlađanstvo, Zagreb.
- Severinski, V., 1966. Dvjestogodišnjica šumarije Krasno. Šumarski list 1966., 448–459.
- Šišić, F., Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 600.–1526. I dio i Pregled povijesti hrvatskog naroda od 1526–1918. g. II dio, Slobodna Dalmacija, Marijan tisak.
- Šumsko gospodarstvo Delnice 1960–1980: S osvrtom na prošlost šumarskoga Gorskih kotara, Delnice travnja 1981. Izdavač Šumsko gospodarstvo Delnice.
- Vaniček, F., 1875: Speciälgeschichte der Militärgränze, Wien.

Summary: In February two hundred and forty years ago, the first Forest Management Office was founded in the City of Karlovac. The first Forest Manager was the Forester (Waldmeister) Dragutin Franzoni, and the first foresters were employed across the territory of the Croatian Military Border. The first forest offices were opened. All these events were preceded by the very first forest surveying of the Croatian Military Border, with the making of the first maps. The first forest management was carried out by the first forest estimators, the expert technical staff in military uniforms under a specialist supervision of the engineer major Pirker. These expert forest activities were carried out under the supervision of the General's Staff in Karlovac.

This article is a token to the first Forester Franzoni, the Head of the first Forest Management Office of the Karlovac General's Staff. It is in memory of Engineer-Major Pirker, the estimator of the first forest survey of the Croatian Military Border. It also commemorates all forestry staff, foresters and game-keepers on the 240th anniversary of these activities on the territory of the Military Border, the city of Karlovac, and in the first forest offices in Oštarije on the mountain of Velebit, in Krasno Polje, and in Muljava in the forest of Petrova Gora.

Key words: Croatian Military Border; beginning of organised forestry.